

2012:3

Trettiosex fina år med Ängeln!

Hans galleri är en kulturinstitution i Lund men efter trettiosex års verksamhet tänker Aleksy Altmejd plocka ner sin ängel. Vid årsskiftet stänger han galleriet. Under de här åren har han bjudit lundaborna på ca 450 utställningar och lanserat flera konstnärer, både svenska och utländska.

– Det är inte så att jag ger upp, fast det har varit nära flera gånger. Men jag går i pension och tycker det är dags att sluta, säger han.

Aleksy Altmejd kom från Polen till Sverige och Lund 1969 och började med att läsa bland annat konsthistoria vid universitetet. Sen arbetade han på Skissernas och på Kulturen innan han engagerades av Konstfrämjandets Riksförbund att spåra upp och köpa bondekonst från Polen.

– Då var det fortfarande ganska lätt att hitta unika föremål, både målningar, träskulpturer och textil. Mycket har en religiös anknytning. Den insamlade bondekonsten visades på en stor utställning som började i Stockholm 1974 och fortsatte sedan runt i Sverige.

– Efterhand blev det allt svårare att hitta genuina och unika föremål. I och med att köparna insett värdet i den här konsten startade en massproduktion.

Så fick Aleksy chans att odla sitt kostintresse i en annan form. När Hemslöjden lämnade sin lokal på Klostergatan 1976 erbjöds han av fastighetsägaren, Skandia, att ta över den och driva någon verksamhet i samma anda.

– Att starta ett galleri var ett självklart val. Och det har varit fantastiska

Aleksy Altmejd utanför galleri Ängeln på Klostergatan.

år. Men om jag inte haft en halvtidstjänst som lärare hade jag inte klarat det ekonomiskt. Och det har blivit allt kärvare. Varken regionen eller kommunen köper konst längre.

Genom Aleksy och Ängeln har lundaborna fått kännedom om många utländska konstnärer. Han har introducerat t.ex. Jiri Anderlee, internationellt känd och berömd tjeckisk grafiker, och den österrikiske konstnären Adi Holzer som båda blivit uppskattade i Sverige.

Madeleine Pyk, Jörgen Nash och Peter Dahl är några av de svenska konstnärer som tidigt ställde ut på Galleri Ängeln.

– Nash var också poet och en mycket färgstark person som jag hade stor glädje av att samarbeta med, säger Aleksy. Gunnar Norrman, konstnärsparet Ronny och Katarina Hård, landsman-

nen Andrzej Ploski är bland de lokala konstnärer som regelbundet ställt ut på galleriet.

– En annan konstnär som betytt mycket för mig är Erik Höglund. Han ställde ut glas här flera gånger och hans sista utställning i livet var faktiskt på Ängeln 1998. Två veckor därefter dog han.

Skulptörerna Timo Solin och Henrik Allert och målaren/författaren Erland Cullberg har också blivit kända för lundaborna genom Ängeln.

– Jag har också satsat på polsk grafik och tack vare mina kontakter i Polen har jag kunnat visa verk av de främsta polska grafikerna på Ängeln. Det har ofta varit uppskattade utställningar. Likaså de återkommande utställningarna med gamla japanska träsnitt och afrikanska skulpturer.

Aleksy Altmejds stora förhoppning är att det dyker upp någon som är intresserad att ta över galleriet. Läget är perfekt och verksamheten inarbetad.

– Intresset att köpa konst går i vågor. Men det senaste året har varit riktigt svårt. Att tidningarna har blivit allt mer ovilliga att informera om våra utställningar har inte gjort det lättare.

År 2011 fick galleri Ängeln Lunds kommuns kulturpris – ett tecken på uppskattning som glädde Aleksy.

När galleriet upphör betyder det också slutet för konstföreningen som varit knuten till galleriet och som avslutar varje år med en populär utlottning av konstverk. Medlemmarna har också haft glädje av de många konstresor som Aleksy ordnat till Polen, Louisiana och andra utställningar i regionen.

SOLVEIG STÅHL

Botan ny användning för Hospitalets Jord

Botaniska trädgården var uppodlad redan under medeltiden – men för ett helt annat ändamål. Marken var Lunde Hospitals Jord och arkeologerna har påträffat välbevarade medeltida odlingslager

Hospitalet i Spetelöv fanns fortfarande upptaget i jordeboken år 1650 och på en karta upprättad 1745 finns hospitalet markerat som ruin. Någonstans däremellan slutade hospitalets verksamhet i Spetelöv. En omfattande utgrävning av hospitalet gjordes under 1938–1948 och omformades till Sankt Jörgens park för att freda området för bebyggelse. Hospitalsjorden fungerade nog både för Helgeandshuset på söder och Spetelöv då de efter reformationen slogs ihop för att kunna hjälpa fler sjuka och fattiga.

Första gången Lunds Hospital nämns i skriftliga källor är i ett brev utfärdat kring år 1231, där alla trogna kristna uppmanas ge allmosor åt Hospitalet och bröderna som led av stor fattigdom. Hospital och Helgeandshus skulle äga bestånd och ta emot de antal sjuka, som kunde födas på deras inkomster. Föreståndarna skulle varje år redogöra över förvaltningen inför konungen eller dennes representant. Lunde Hospitals Jord fungerade som odlingsmark fram till år 1815, då lyckan uppläts åt universitetet för att inrätta en "Trädskola för wilda träd". Med trädförsäljning och genom att skänka bort planter skulle traktens bönder förmås att plantera fler träd.

Initiativet att flytta Botaniska trädgården från Universitetsplatsen, togs av J. G. Agardh, professor i botanik. Han ansvarade för planläggningen av trädgården år 1860 och delvis även utformningen av byggnaderna. Trädgårdsidealet den här tiden var engelska landskapsparker med slingrande oregelbundna gångar, vilket krockade med Agardhs systematiskt anlagda trädgårdsstruktur. Resultatet blev en kompromiss, där mittpartiet fick en mer regelbunden uppdelning och ytterpartiet en friare utformning.

Medeltida odlingslager

I samband med ledningsarbeten i norra halvan av Botaniska trädgården i mars 2012, utförde Kulturen en arkeologisk förundersökning. Kunskapen om hur Lunde Hospitals Jord användes under medelti-

Fru Sjögren med väninnor på picknick i Botaniska trädgården kring år 1880 (Kulturens arkiv).

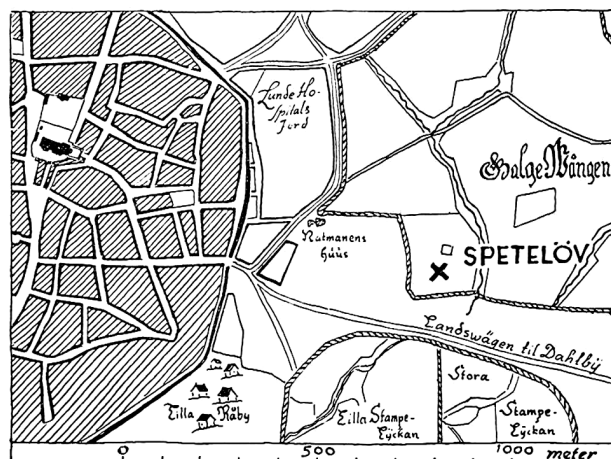
den är hittills baserat på skriftliga källor där området nämns i förbigående. Två schaktningsområden blev aktuella, det ena söder om Agardhsdammen och det andra öster om Agardhshuset i den norra delen. I det södra området vid dammen hade omfattande schaktningsarbeten utförts under 1860-talet för orangeriet och moränlera återanvändes för att täta dammen. Söder om kolkuset från 1860 påträffades rester efter en lertäkt, vilket visar att området inte enbart var odlingsmark under medeltiden. Leran användes troligen för lerklining av Hospitalets byggnader som skulle förbättras eller byggas.

I norra schaktningsområdet fanns välbevarade och omfattande medeltida odlingslager som tyder på ett långvarigt användande av odlingsmarken. Inslag av träkol och senmedeltida keramik tyder på att bebyggelse fanns i närheten, även om inga husrester påträffades vid denna

schaktningsövervakning. Anläggningsfasen av Botaniska trädgården var märkbar med kullerstensbeläggning och flera lager med grus ovanpå. Den första markbeläggningen på gångarna i Botaniska trädgården bestod av ett rödbrunt relativt grovkornigt grus som troligen var hämtat i ett lokalt grustag.

Beslutet att placera en Botanisk trädgård på Hospitalets jord förefaller ha varit väl genomtänkt då jorden redan var lämpad för ändamålet. Trädgården skänker fortfarande stor glädje åt besökaren – precis som den gjorde på 1880-talet. Som medeltida lämning betraktat bidrar arkeologiska undersökningar i ägorna utanför stadsvallen till att nyansera de skriftliga källorna och hjälper oss att utveckla diskussionerna kring hur Lundaborna använde sin stad både innanför och utanför vallarna.

AJA GULDÅKER, KULTUREN

Kartan är renritad av Ragnar Blomqvist 1946 men är i grunden Jean Bergmans karta över Lund år 1704.

Ordföranden har ordet:

Nya utmaningar för Gamla Lund

Som omvald ordförande i Gamla Lund vill jag tacka för förtroendet och ska försöka leva upp till det. År 2011 har varit aktivt och föreningen har ställts inför nya utmaningar. Vi följer alla, ibland inte helt genomtänkta, förslag till förändringar i stadsbilden och lägger oss i där det behövs. Striden om Godsmagasinet och Clemenstorget är inte över ännu. Det är hög tid att hitta en ny och meningsfull användning för Observatoriet. Många Lundabor hade kritiska synpunkter på Domkyrkoforum och Domkyrkoplatser. Med facit i hand kan vi väl säga att byggnaden har blivit en arkitektonisk pärla som vi kan känna oss stolta över.

Och syrenerna blommar snart på sin nya plats. Jag vill tacka de styrelsemedlemmar som lämnar sitt uppdrag – Catharina Sternudd, Solveig Ståhl som under åtta år varit redaktör för GLN och gjort tidningen till ryggraden i Gamla Lund, Claes Wahlöö som medverkat i styrelsen i 23 år, varit redaktör för 16 årsböcker och mycket mer – liksom resten av styrelsen och vår duktiga och lojala kanslist Ulla Holmér. Jag önskar de nyvalda ledamöterna – Bengt Aronsson, Jenny Sjökvist och Margareta Wickström – hjärtligt välkomna till vår styrelse. Trevlig sommar!

BENGT STREIJFFERT

Nya i styrelsen

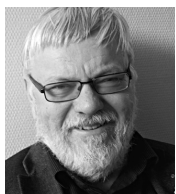
Margareta Wickström, född Holmstedt.

På min fars sida är jag sjätte generationen lundabo. Far, som kallades Mentor, var liksom många i släkten lärare men jag blev

Margareta Wickström.

bibliotekarie.

Mitt arbetsliv avslutades på bästa sätt. De tio sista åren, 2000–2010, var jag förståndare för Lundasamlingen i Ekska huset. Jag ser med tacksamhet tillbaka på det goda samarbete jag hade med Föreningen Gamla Lund. Min förhoppning är att Lundasamlingen, som Barbro Ohlsson ägnade 30 år åt att bygga upp, även i framtiden kommer att vara något för Lunds bibliotek att vara stolt över.

Bengt Aronsson.

Född i Stockholm 1948. Familjen flyttade 1950 till Höganäs och jag tog studenten på Helsingborgs gossläroverk 1967. Studerade till arkitekt

Bengt Aronsson.

vid LTH och examinerades sommaren 1971. Jag har sedan dess varit verksam åtta år som projekterande arkitekt, åtta år som bygglovarkitekt i Malmö, tio år som biträd. stadsarkitekt i Lund och till slut sexton år som stadsarkitekt i Lund. Jag tror att det är viktigt för människan att förstå sin miljö och jag vet att fören-

ingen kan bidra till den historiska förankringen med arrangemang och årsböcker. Jag tror att jag med min erfarenhet kan hjälpa föreningen att lägga sina ansträngningar på det som har positiv effekt på stadens fortsatta ”förbättring genom förändring” som pågått och pågår från 900-talet mot evigheten.

Jenny Sjökvist.

Jag är född och upp vuxen i Lund men flyttade till Stockholm i 20-årsåldern. Där läste jag på Journalistskolan och började sen jobba i restaurangbranschen, först som kock/lärling och sedan som servitris. Ressugen hamnade jag i Amsterdam där jag till slut fick arbete efter att ha ringt runt till vartenda hotell från flygplatsens gratistelefon. Hemma igen blev det Stockholms filmskola, där vi på den tiden arbetade med riktig film och klippte vid klippbord. Samtidigt gick jag kurser i grafik och multimedia.

Runt millenniet flyttade jag till Egypten där jag i 1,5 år arbetade på dykfirmor och tog dykcertifikat. Därefter bodde jag ett år i Malmö och läste kurser i marknadsföring och projektledning.

Tillbaka i Stockholm arbetade jag som skolbibliotekarie. Den senaste tiden har jag tillbringat i Lund och läst lite strökurser, bl a arabiska och filmkurser på Malmö högskola. Det känns trevligt att vara tillbaka i stan.

Nya hedersledamöter

Föreningens årsmöte var välbesökt som vanligt och tempot högt i förhandlingarna. Föreningens ordförande Bengt Streijffert utsågs till ordförande för stämman

Skattmästare Karin Sandberg lämnade en positiv ekonomisk rapport och revisorerna var nöjda så det var inget problem för årsmötet att bevilja styrelsen ansvarsfrihet. Omkostnaderna stiger så styrelsen hade föreslagit en höjning av årsavgiften (från och med 2013) till 240 kr för enskild medlem och 60 kr för familjemedlem, vilket klubbades utan debatt.

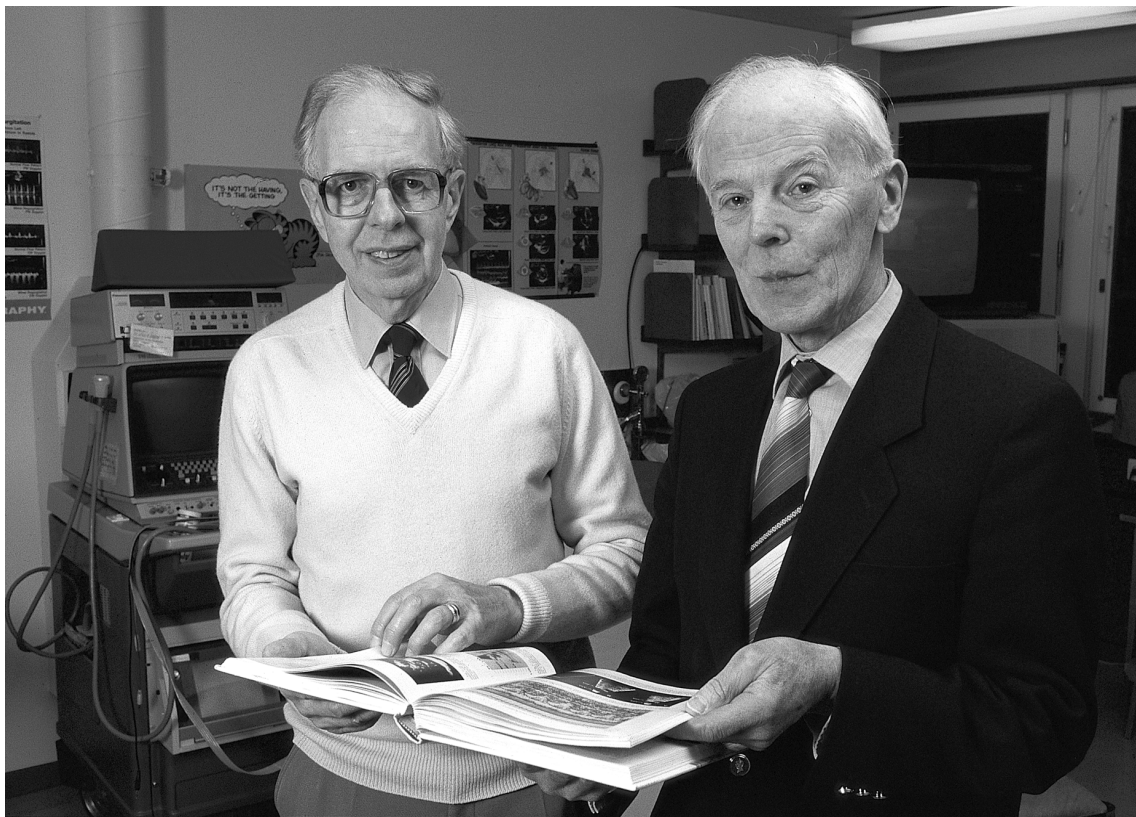
Fem styrelseledamöter skulle väljas. Det blev omval av Cecilia Nelson, Karin Sandberg och Sten Skansjö. Bengt Aronsson valdes in som ersättare för Catharina Sternudd (fyllnadsval på ett år). Claes Wahlöö ersattes av Margareta Wickström och Solveig Ståhl av Jenny Sjökvist som nu tar över som redaktör för Gamla Lund-Nytt. Bengt Streijffert omvaldes som ordförande på ett år. Det blev nyval av revisorer – Kenneth Olsson, auktoriserad revisor, blir ordinarie och Ulrika Lindstedt revisorssuppleant. Valberedningen: Lennart Prytz, (sammankallande), Kerstin Laurell och Lars-Åke Sjöquist valdes om.

Ett festligt inslag var utseendet av två hedersledamöter i föreningen – Claes Wahlöö och undertecknad Solveig Ståhl. Claes engagemang i föreningen är imponerande. Han har varit medlem i styrelsen i två omgångar under totalt 23 år! Som stadsantikvarie och arkeolog i Lund under många år besitter han djupa och breda kunskaper om Lunds kulturarv – som har kommit föreningen till stor nytta och glädje. Han har varit redaktör för 16 årsböcker! Författare till årsboken 1996 Sextonhundrasjuttiosex, årsboken 2002 Fotografien och Lund och han skrev Stadsparkens historia i senaste årsboken Yrvaken Törnrosa. Till detta är han skicklig fotograf och har medverkat både i årsböcker och Gamla Lund-Nytt.

För precis 50 år sedan utsågs hans far, Waldemar Wahlöö, till hedersledamot i Gamla Lund. Vilket jubileum!

Undertecknad har varit redaktör för Gamla Lund-Nytt i åtta år och har trivts storartat med uppdraget. Få redaktörer har en så engagerad, uppmuntrande och kunnig läsekrets. Och att utses till hedersledamot är bland det finaste jag kan tänka mig! Tack!

SOLVEIG STÅHL

Fysikern Hellmuth Hertz och kardiologen Inge Edler – duon som upptäckte att hjärtat kunde undersökas med ultraljud. Bilden togs 1989. Foto: Per Lindström

En bok om Hellmuth Hertz

Med fysiken i blodet

Den 23 april 1947 ringde det på dörren hos fysikprofessor Torsten Gustafson i Lund. Utanför stod en ung man som presenterade sig med orden "Ich bin Hellmuth Hertz". Han var väntad och välkommen. Det blev inledningen till en strålande forskarkarriär och en livslång vänskap med hela familjen Gustafson. Håkan Westling har, i en nyutkommen bok – *Med fysiken i blodet* – skildrat Hertz dramatiska livsöde. Lennart Grahm, elev till och senare kollega med Hellmuth Hertz, är medförfattare i den del som handlar om Hertz verksamhet på Fysicum och LTH.

Hellmuth Hertz var märkt av kriget när han kom. Han hade just hunnit börja sina studier vid Tekniska Högskolan i Berlin när han togs ut till militärtjänst. Han utbildades till signalist och flyttades runt till olika militära centra. Kriget gick bra för Hitler och stora delar av Europa var ockuperat. Hertz var åttondejsjude och skulle egentligen till Östfronten – en

kommendering som var liktydig med dödsstraff. Men han lyckades få bort justestämpeln i sina papper och sändes istället till Rommels armé i Nordafrika. Där tillfångatogs han snart av de allierade och flyttades runt mellan olika fångläger innan han i augusti 1943 transporterades till USA. I fånglägret Beckinridge i Kentucky utnyttjade han tiden till att studera matematik och fysik.

Fadern fick Nobelpris

Namnet förpliktigade – Hellmuths fars farbror Heinrich Hertz var en av 1800-tallets största fysiker och enheten för frekvens kallas för Hertz efter honom. Heinrichs far var jude och det fick sonen plikta för. Trots banbrytande vetenskapliga framgångar och trots att han varit död i mer än fyrtio år när nazisterna kom till makten avlägsnade de hans porträtt från Rådhuset i Hamburg. Heinrichs brorson Gustav Hertz, Hellmuths far, var också fysiker och fick tillsammans med James Franck Nobelpriset 1925 för studier hur elektroner påverkar atomer. När Hit-

lers raslagar började tillämpas lämnade båda sina professorer i protest. Gustav Hertz sökte sig till det privata företaget Siemens-Halske och Franck flyttade till USA och en ny forskarkarriär.

Brevskola i fånglägret

Tiden i fånglägret utvecklades till en akademisk brevskola för Hellmuth. Han korresponderade med två Nobelpristagare i fysik – sin Vater hemma i Tyskland och med James Franck. Brevet över Atlanten tog tid – de skulle granskas av både tysk och amerikansk censur. I en Röda Kors-försändelse från sin far fick han några läroböcker i fysik. Hans håg stod mer till experimentalfysik och han tyckte det var kämpigt med den teoretiska fysiken. Franck ställde upp för sin unge adept och skickade honom också vetenskaplig litteratur.

Hellmuth räknade förstas med att återförenas med sin familj när kriget var slut. Hans mor, som han älskade högt, hade gått bort 1941 och fadern hade gift om sig. Men det skulle dröja många år

innan far och son träffades igen. När Tyskland kapitulerade flyttade Gustav Hertz till Ryssland tillsammans med tre andra berömda fysiker, medarbetare och familjer. Varför detta drastiska steg? Gustav Hertz var inte kommunist och hade tagit avstånd från nazisterna. En anledning var att de inte ville se sina laboratorier plundras och de ville kunna fortsätta sin forskning utan avbrott. De fyra forskarna var ett kap för ryssarna och de fick ett behagligt boende i Georgien. Efter Hiroshima ville Beria utnyttja de tyska experterna för att få fram en rysk atombomb. Deras kunskaper i kärnkemiska processer och metoder för isotoprening var då viktiga bidrag. Vistelsen i öst var tänkt att vara i två år men det var inte förrän efter Stalins död som de tilläts flytta tillbaka – och då till Östtyskland. I praktiken var de fångar.

Pressades i förhör

Hellmuth fick kännedom om faderns vägval först i oktober 1945. Men det var inte mycket han visste när han pressades i förhör om sin fars och de andra fysikernas avhopp till öst.

Hellmuth fördes tillbaka till Europa och satt en tid i ett amerikanskt fångläger men i augusti 1946 blev han fri. I USA agerade James Franck för att

Hellmuth skulle få visum dit och ta upp sina studier igen. Men att Franck hade stort inflytande hjälpte inte. De amerikanska myndigheterna sade bestämt nej till att släppa in sonen till en berömd fysikforskare som arbetade i Sovjet. Risker för utpressning alternativt spionage ansågs vara för stora.

Nätverk ledde till Lund

Franck hade dock fler utvägar och hans internationella nätverk av fysikervänner utnyttjades. En av dem var Niels Bohr i Köpenhamn och han kände Torsten Gustafson i Lund. Det kunde kanske vara en station på vägen till USA?

Men Lund blev inte bara en tillfällig uppehållsort utan ett slutmål för den unge tysken. Här fick han vara med om en makalös utveckling för fysikämnet. Efter svältkuren under kriget ökade resurserna till universitetet rejält – en ny institutionsbyggnad och mer pengar till personal och utrustning.

År 1953 rymmer två viktiga händelser – en privat och en vetenskaplig. Han gifte sig med Birgit Nordbring och i samarbete med kardiologen Inge Edler upptäckte han att ultraljud kunde ge eko från hjärtat. Så föddes en ny och revolutionerande diagnosmetod och de bådas namn skrevs in i medicinens historia.

Återförening med fadern

År 1955 träffades Hellmuth och hans far för första gången efter kriget. Gustav Hertz var nu i Östtyskland där han blev chef för Fysikinstitutet i Leipzig och även för den östtyska atomenergi-kommissionen. Men det dröjde ett par decennier tills far och son fick bättre emotionell kontakt med varandra.

Lunds Tekniska Högskola startade 1961 och ett av ämnena var elektrisk mätteknik där Hellmuth blev lärare. Två år senare utnämndes han till professor i ämnet. En av Hellmuth Hertz innovationer var bläckstråleskrivaren – en teknik han började utveckla redan i början av 1960-talet och sedan gjorde alltmer avancerad och användbar med åren. Han var glad att kunna tillämpa fysiken på viktiga problem och han samarbetade både med forskare från andra ännen, företagsledare och konstnärer.

Boken om Hertz som är rikt illustrerad med bland annat familjebilder har formgivits av Per Lindström och getts ut på förlaget Bild & Media AB.

Bott i Lund väckte minnen

På gamla dar börjar man försöka minnas. Därför såg jag om Universitetshistoriska Sällskapets årsbok *Bott i Lund* kunde ge mig några ledtrådar och de fanns i artikeln *Legendarisk matlagsmamma blev studenters hedersledamot* (sid 99-101).

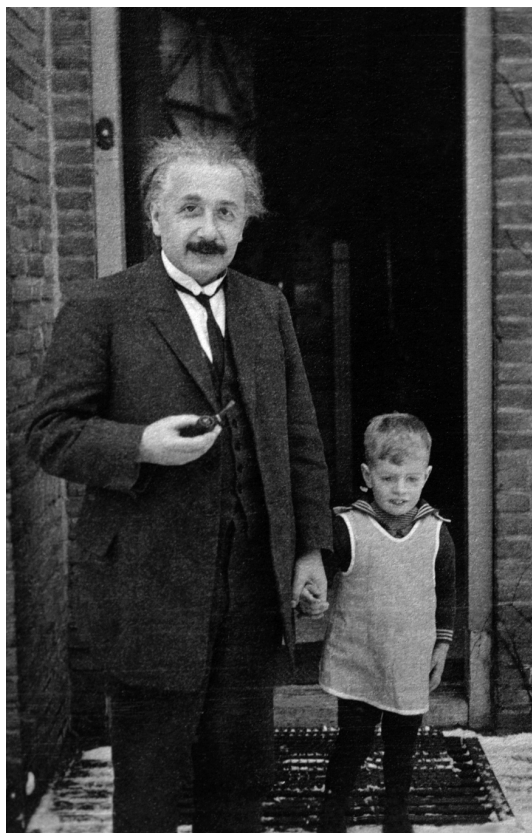
Artikeln handlar om Betty Kristensson, född 1888. Hennes mor och min mormor var systrar, födda på 1860-talet och upp vuxna på gården Östanböke i Killeberg.

Uppgiften att Betty år 1910 kom till en läkarfamilj Strömberg är både rätt och fel. Den förmodade doktorn var Johannes Strömberg, legendarisk rektor för Lunds privata elementarskola "Spyken" 1898-1916. Då skolan införlivades i Lunds vanliga skolvärld fick den namnet Strömbergsskolan. Betty blev husföreståndarinna och hade hand om de hos honom inackorderade eleverna på skolan. Då Strömberg slutade som rektor hjälpte han Betty att få en ny våning på Ö. Mårtensgatan så hon kunde fortsätta verksamheten. Gymnasisterna från Spyken blev studenter och flera bodde kvar hos Betty under studietiden.

Min mormor hade gästgiveriet i Bjärnum och då hennes döttrar ville utbilda sig flyttade de till Lund under första världskriget. Var det inspiration från systerdottern och kusinen? Mormor hyrde en stor lägenhet på Petri kyrkogata, den 1897 ombyggda studentkasernen Lyktan, och där hade hon studenter inkvarterade (sid 40-42). Sen döttrarna fått utbildning – en blev sjuksköterska 1918 och den yngsta, min mor, blev gymnastikdirektör på Thulins gymnastikinstitut 1920 – flyttade mormor 1923 tillbaka till landet.

Hos min mormor bodde en teolog, född 1894, tidigare elev på Spyken 1915, som var son till kyrkoherden i Tranemo. Där bodde också Sven Kjällström. Kyrkoherden upptäckte att ynglingen var begåvad och övertalade hans far att låta sonen ta studenten och läsa vidare, precis som kyrkoherdens egen son. Så for Sven till Lund, tog studenten på Spyken 1920 och läste sen teologi. Han bodde både som gymnast och student hos Betty.

Så kom vi, Bettys kusinbarn, till Lund, min syster 1944 och jag 1945. Vi bodde på Kristliga studentförbundet och vi åt på Konviktet.

Treåriga Hellmuth med en känd vän till familjen Hertz.

SOLVEIG STÅHL

KARIN ANDRÉN

Är Drotten en bortglömd ruin?

– Besökare i Drotten behöver tillgång till informationstexter, även på engelska och tyska, om museet. Eftersom museet är obemannat hade också en audioguide varit till glädje för besökarna.

Bristen på information om Drotten har påtalats många gånger av Gamla Lund. Nu är det arkeologistudenten Isabella Passlov som för fram det i sin uppsats Drotten – en bortglömd ruin från medeltidens Lund. På Kulturnatten 2011 genomförde hon och en kollega uppskattade visningar av Drotten. I sin uppsats föreslår hon också speglar i taket på museet – det skulle ta bort känslan av att befinna sig i "en klaustrofobisk källarlocal". Att skeletten återbördas till Drotten är ett önskemål som hördes från flera besökare under Kulturnatten – även det har påtalats av Gamla Lund.

Isabella Passlov tycker att Kulturen brister i engagemang och ansvar för Drotten.

– Även om denna plats inte är en källa till extra inkomst för Kulturen är den ett kulturarv som borde vara tillgängligt för människor som bor i Lund och de som besöker Lund. Eftersom det finns få platser från det medeltida Lund som är så välbevarade, är det extra viktigt att hålla fast vid dem som finns kvar.

Kulturhistorisk ritual

"Nu är klockan tie slagen, å Gud bevare staden, för tjuvabann, å illebrann, må allt vara väl i staden."

(Rop från 1830-talet)

Gamla nattvåktarropp kommer att ljuda över staden Lund varje kväll klockan 22.00 den 24 juni–1 juli. Vi får bland annat höra Danne Stråhed (sångare och låtskrivare), Behrang Miri (artist och debattör), Leif Hjärre (egyptolog), Gunnar Svebring (vispoet) och musiker ur Nordiska Ungdomsorkestern.

Nattvåktaren framträder på Stadshallens entrétak – vid regn under taket, det gamla eller det nya. En klocka signalerar tio slag. Då gör nattvåktaren ett traditionellt rop och kommenterar sedan staden på sitt sätt staden genom spel, sång, dans, berättande eller annat artisteri. Nattvåktarens kommentar ingår i Sommarlund, som arrangeras av Lunds kommun.

CAJSA S. LUND

Caroline Owman och Berndt Ehinger.

Medicinhistoriska blev Livets Museum

År 2005 inleddes nedläggningen av Medicinhistoriska museet som då var inrymt i en paviljong på S:t Lars. Efter år av utredningar, kommittéarbete, förhoppningar, besvikelser och nya krafttag har äntligen museet återuppstått – i en ny form med namnet Livets museum. Nu har den första etappen invigts.

Museet är inrymt i gången som leder upp till valvet som förenar det norra och före detta södra lasarettområdet. Ingången, Lasarettsgatan 5 B, ligger intill Rehabhuset. En udda lokal, med atmosfär, som har renoverats för ändamålet.

Möjligheten att visa medicinhistoria i valvet öppnade sig redan 2006.

– Vi har ambitionen att öppna museet 2007, sa då docent Anders Biörklund som tillsammans med emeritokollegorna Håkan Westling och Bengt Lindskog var Region Skånes medicinvetenskapliga konsulter för museets återuppbyggnad. Räddningstrion förstärktes med professorerna Lars Lidgren och Berndt Ehinger, den senare ordförande i Syd-svenska Medicinhistoriska Sällskapet.

Men den förhoppningen slog slint. Och nu hade planerna reducerats till 40 kvm i Blockets foajé som en första start. Resten var osäkert.

– Vi siktar på sommaren 2008, sa Berndt Ehinger. Det är viktigt att något sker och att det sker snart.

Snart och snart... På hösten 2010 var det klart att löftet om Valvet som ny mu-

seilokal skulle förverkligas och renoveringen inleddes.

Livets museum är ett helt nytt koncept som har utarbetats av Caroline Owman som varit inhyrd från Kulturen för att producera utställningen. Utgångspunkten är kroppen och dess olika funktioner: cirkulationen, rörelseapparaten och hjärnan utgör den första etappen. Sinnena, metabolismen, livscykeln och ytan kommer i nästa etapp. Varje station är färgkodad. Alla har en faktadel som beskriver sjukdomar, vård och historik inom sitt område.

– Resten räknar vi med att öppna i november, säger Caroline Owman.

I likhet med andra moderna museer har man utnyttjat ny kommunikationsteknik, bl a läsplattor. Lärandet ska genomsyra hela utställningen. Besökarna ska också bjudas på upplevelser som att mäta sin handstyrka.

– Den medicinhistoriska aspekten ska inte skymmas, lovar Berndt Ehinger. Han hade gärna sett att man kunnat exponera hela samlingen som nu Region Skåne äger och som är nerpackad i ambulansgaraget.

Livets museum har tillkommit med stöd av Region Skåne, Evy och Gunnar Sandbergs stiftelse, Crafoordska stiftelsen och en rad andra finansörer. Men det behövs mer pengar för resten.

Museet, med fri entré, har öppet fr.o.m. tisdag t.o.m. fredag kl 10-14.

SOLVEIG STÅHL

Örtepottor, trebensgrytor och halsekrus

Krukmakeri i Lund under fyra sekler

När barnmorskan Maria Rönström, anställd av universitetet, dog 1794 ägde hon bland annat ett 30-tal lerkärl, däribland örtepottor, stora krus och två gräddskålar. Hos timmermangesällan Anders Christensen, som också tjänade akademien, var det påvert. Han ägde bara ett halsekrus och två lertallriker. Uppgifterna om vilka lergodsprodukter som fanns i hushållet har hämtats ur bevarade bouppteckningar efter universitetsanställda (alla kategorier).

I en nyutkommen skrift – *Lergodstillverkningen i Lund 1550-1910* – sammanfattar Claes Wahlöö kunskapen om krukmakeri och krukmakare under mer än tre sekler. Och materialet är stort – Lund är Nordeuropas arkeologiskt mest välundersökta stad och vid varje utgrävning har det hittats skärvor. Men fortfarande är det en gåta varifrån medeltidens lundabor fick sina hushållskärl. Även om det finns gott om fynd från den tiden har man inte funnit några rester från en verkstad. Claes Wahlöö tror dock inte att man skulle ha importerat allt lergods för hushållen. Åtgången av dessa varor bör ha varit stor och tillverkningen var relativt enkel. Bränningen skedde vid låg temperatur och det krävdes ingen särskild ugn. Varje hushåll var kanske sin egen krukmakare.

Det äldsta lergodset är sk svartgods som brändes med låg syretillförsel. När bränningstekniken ändrades blev godset rödfärgat. På 12-1300-talet introducerades blyglasering av kärlden.

Mikkel Pottemager är den förste kända krukmakaren i Lund. Hans namn är upptaget i en mönstringsrulla från 1558. Han bodde i Clemens rote och kan ha haft sin verkstad i hörnet av Stora Gråbrödersgatan–Klostergatan där man påträffat fragment från trebensgrytor och annat avfall från ett krukmakeri.

Med Mikkel Pottemager inleddes en kontinuerlig keramisk produktion som klingade av under 1800-talet och tog slut omkring 1910. Då hade krukmakarna konkurrerats ut av industrin som erbjöd bättre och mer hållbara produkter.

I materialet finns 27 mästare om vilka man vet när de verkade. År 1704 hade Lund 2.750 invånare och då fanns fyra

Lergodskärl från 1600-talet, funna vid arkeologiska undersökningar i Lund.
Foto: Lars Westrup

krukmakerier i stan. De krukmakare det gick bra för hade i regel både gesäll och lärgossar anställda. Men krukmakare stod ganska lågt på rangskalan. Många dog utfattiga när de inte kunde försörja sig längre. Hantverket gick ofta i arv från far till son och änkan efter en krukmarkmästare hade rätt att driva rörelsen vidare – på villkor att det fanns ”manlig närvaro” i rörelsen, dvs söner eller gesäller. Ofta löstes det så att hon gifte om sig med en blivande mästare som på så sätt fick tillgång till en rörelse. Vid utgrävning i Berlingska boktryckeriets källare på Gråbrödersgatan påträffades lämningar efter en verkstad. Här hade krukmakare verkat kontinuerligt från 1690 till 1825, förbundna med varandra genom släktskap och äktenskap.

Fick eget skräämbete

Krukmakarna i Lund var anslutna till skräämbetet i Ystad ända till 1747 när de fick lov att bilda ett eget ämbete. För att en ny mästare skulle få öppna en verkstad krävdes att skräet godkände hans ansökan. I arkiven finns flera berättelser om de etablerade krukmakarnas ovilja att släppa in en ny mästare i kretsen. När Isak Hedström 1715 upptogs som mästare skedde det efter en dispyt med de fyra ”regerande” mästarerna i Lund. Då hade han ändå magistraten i Lund på sin

sida och hade gift sig med änkan efter krukmakaren Jakob Mårtensson Gross. Hon var en resolut kvinna som klagade hos rådstugurätten över att hennes konkurrenter försökte ”fövägra henne idka hantverket” och anhöll att magistraten skulle sätta stopp för det och att hon skulle få utöva sitt hantverk ”antingen hon gifte sig eller ej”.

Även kakel

Den siste krukmakaren i Lund var Th Forsberg som dog 1906. Han bodde utanför Västertull vid Trollebergsvägen där han byggt en verkstadslänga med kakelverkstad, brännugn och torkvind. Kakel ingick i krukmakarnas produktion och de satte också upp kakelugnar.

Trebensgrytan var den vanligaste produkten i ett krukmakeri och förekom ända tills 1800-talets början. På andra plats kom fat och skålar. Under 1700-talet dekorerades kärlden ofta i flera färger och då var det också vanligt med årtal som dekorativa element. Krukmakarna tillverkade även ljusstakar, oljelampor, pottor m.m. En nisch var ”örte-krukor” som på 1700-talet levererades i mängd till universitetets orangeri.

SOLVEIG STÅHL

Skriften om lergodstillverkning i Lund finns att köpa på föreningens kansli. Pris 150 kr.

Avs.
Föreningen
Gamla Lund
Box 1234
221 05 Lund

Stuga i S:t Månslyckan. Foto: Erika Ståhl

Årsboken 2012:

Kolonier och kolonister

En liten rödmålad och välsnickrad stuga i en liten trädgård med flaggstång, pioner, små knotiga äppelträd, vinbärsbuskar, låga buxbomshäckar. En retreat där en stressed familj kan koppla av. Så fungerar den moderna kolonilotten för många idag. Men från början var kolonin en form av socialhjälp – den skulle ge fattiga barn i industristäder en chans till god utemiljö. Och under krigen blev odling på kolonin en värdefull försörjningshjälp.

Det berättade Cecilia Nelson i sin presentation av arbetet med föreningens årsbok som handlar om koloniområdena i Lund. I boken skriver hon om kolonirörelsens historia och hur den nådde Lund. En svensk centralgestalt och drivkraft är Anna Lindhagen från en högre ståndsmiljö i Stockholm. I Lund var det Nils Lundahl, folkskollärare, politiker och folkbildare som tog initiativet genom en motion i fullmäktige 1904. Och redan 1905 anlades Öster 1 som är Lunds äldsta koloniområde.

Liksom på kontinenten var kolonilottar tänkta för barnfamiljer i arbetarstadsdelar. När S:t Månslyckan anlades 1907

var Jutahuset nybyggt – små lägenheter och stora familjer. Arbetet på kolonilotten skulle vara sunt och stärkande och familjen kunde odla potatis och grönsaker. Men Anna Lindhagen hade synpunkter på hur det borde se ut på kolonilotterna och hon skrev regler om raka gångar och hur lotten borde disponeras. Potatis bara en fjärdedel av ytan. Men potatis var en basråvara och outhärlig i stora barnfamiljer med små medel så Anna Lindhagen fick ge sig.

I Lund fortsatte utbyggnaden av koloniområden – ofta som en tills vidare-användning av marken. Idag finns här arton områden på kommunägd mark och ett på Banverkets mark. Ett udda inslag är Brevduvefarmen på Väster Det senaste området är S:t Hans på Norra Fäladen. Nu sker ett generationsskifte – allt fler barnfamiljer köper koloni när pensionärer lägger ner. Och att odla sina egna grönsaker, giftfritt, har blivit på modet. Efterfrågan på en koloni har gått i vågor och nu har kolonistlivet blivit attraktivt igen.

Alla områden blir sedda i årsboken. Cecilia Nelson och Solveig Ståhl utgör redaktionskommitté och Bianca Heymowska Hellqvist är redaktör.

Krav i motion: Skyltar i centrum!

– Det saknas skyltar i Lunds centrum om olika byggnader och sevärdheter.

Nu är det rena informationsöken. Bristen på skyltar och information påtalas av Tor Melin i en motion till årsmötet där han också föreslår samarbete mellan Gamla Lund och kommunen om detta. Frågan är inte ny för föreningen som åtskilliga gånger har påtalat behovet av informationsskyltar och krävt att kommunen agerar. Årsmötet biföll motionen och nu ska styrelsen börja driva skyltfrågan igen – med hög prioritet.

Företagsmedlemmar

Föreningen har fått sju företagsmedlemmar i år: Akademiska Hus Syd AB, Clemens Antik, Grand Hotel, Hasselgrens Glas o Porslin AB, Holmgren & CO AB, Lundafastigheter och Gaststretto.

Styrelsen tackar!

Ett varmt tack till de föreningsmedlemmar som i samband med inbetalning av medlemsavgiften har skänkt 6.000 kronor till föreningens kassa! Er generositet uppskattas!

Gamla Lund-Nytt utges av
Föreningen Gamla Lund
Redaktör: Solveig Ståhl
Ansvarig utgivare: Bengt Streiffert
Föreningens postadress:
Box 1234, 221 05 Lund
Besöksadress: Kattesund 6 A
(intill grönsakshandeln)
e-post: gamlalund@telia.com
Telefon : 046-12 12 65
Hemsida: www.gamlalund.se
Kanslist: Ulla Holmér
Kanslitider: måndag-onsdag 9-13
samt torsdag 9-18 o fredag 9-13
Bankgiro: 325-1675
Medlemsavgift: 220 kr,
familjemedlem: 50 kr
Företagsmedlem: 1000 kr
Tryck: Keka Tryck Kävlinge